

МИЛОВАН КОМНЕНИЋ*

Адвокат

Београд

ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ**

Правни факултет за
привреду и правосуђе
Нови Сад

УДК 343.3/.7:004.41

Монографска студија

Примљен: 14.02.2015

Одобрен: 27.07.2015

КРИВИЧНА ДЕЛА ФАЛСИФИКОВАЊА ИСПРАВЕ У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИХ ДОСТИГНУЋА

Сажетак: Кривичним делима против правног саобраћаја штити се истинитост правних аката, пре свега исправа, којима се обавља промет у правном саобраћају између физичких и правних лица. За нормално и законито одвијање правног саобраћаја полази се од претпоставке да су исправе које се употребљавају истините по свом пореклу и по садржини. Претпоставка истинитости односи се не само на издаваоца већ и на садржину исправе. Због тога се правни саобраћај заснива на поверењу о истинитости исправа.

Имајући у виду значај који правни саобраћај има за чланове друштвене заједнице и друштво у целини, угрожавање његовог одвијања је друштвено опасно и мора се сузбијати. Угрожавање правног саобраћаја врши се сачињавањем, преиначењем и прибављањем у намери употребе или употребом фалсификованих исправа. Сходно томе, како живимо у времену сталног техничко-технолошког напретка, са једне стране различити производи ових достигнућа у савременом друштву се сматрају исправама (различити рачунарски подаци), док са друге стране научно-технолошка достигнућа отварају нове могућности за различите видове фалсификовања исправа. Стога, аутори ће у овом раду обрадити однос фалсификовања исправа и нових техничко-технолошких достигнућа у савременом друштву.

Кључне речи: правни саобраћај, фалсификовање, исправе, техничко - технолошки напредак

Уводна разматрања

Са општим развојем културе и писмености повећава се употреба исправа у свакодневном животу, а тиме јача значај исправе као доказног средства. У давној прошлости, када је писменост била само привилегија одређених појединаца или уских група људи, писмена у смислу докумената била су ретка.

* masha.komnenic@gmail.com

** jdragojlovic@pravni-fakultet.info

Са порастом културе и писмености међу људима уопште повећава се и употреба појединих исправа у правном саобраћају.

Значај правних односа и сигурност правног саобраћаја за сваку правну државу је изузетно велики. Управо зато свака држава предузима различите мере у циљу очувања правних односа и беспрекорног функционисања правног саобраћаја са свим његовим атрибутима између њених учесника.

Одвијање правног саобраћаја међу људима по правилу се региструје и тако се долази до материјализоване изјаве субјекта. Ако су такве изјаве правно релевантне (тј. ако изазивају нестанак, промену или престанак правних односа), свака држава преко свог кривичног законика на одређени начин пружа заштиту таквим исправама. Овакав став налази своје оправдање у чињеници да је у модерно доба све развијенији правни саобраћај исправама, па је и интерес за његову сигурност већи. Другим речима, намеће се обавеза да се обезбеди истинитост и веродостојност садржаја исправа, а самим тим и заштита и сигурност правног саобраћаја и правних односа. Објект заштите код кривичних дела фалсификовања исправа јесте правни саобраћај. Под правним саобраћајем треба схватити промет исправама којима се доказује постојање или непостојање појединих односа међу људима, односно постојање права и обавеза насталих из тих односа, или којима се констатују и утврђују поједине личне, статусне и друге чињенице у тим односима. Такође, исправе служе као извор знања и доказа, па стога морају бити истините, како би се правни саобраћај одвијао без сумњи и подозрења.

Истинитост исправа чини основ поверења у правном саобраћају. Због тога угрожавање тог поверења – прављењем лажних или преиначених правих исправа, прибављањем таквих исправа у намери да се употребе као праве, или употребом лажне или преиначене праве исправе – представља кривично дело фалсификовања исправа, код основних, квалификованих и посебних облика овог кривичног дела.

Такође, имајући у виду и константан техничко-технолошки напредак, могућности за реализацију различитих видова фалсификовања исправа је све једноставнија. У том смислу, аутори ће у овом раду обрадити кривична дела фалсификовања исправе у савременом друштву узевши у обзир сва техничко-технолошка достигнућа која у великој мери могу да олакшају само фалсификовање исправа.

Кратак осврт на појам исправе

Кривичним делима фалсификовања исправе напада се, повређује или угрожава правни саобраћај. Како се правни саобраћај најопасније угрожава фалсификованим исправама, то заправо значи да су предмет овог кривичног дела¹ исправе као средство којим се обавља правни саобраћај.

¹ Више о томе у: Милован, Комненић, Жељко, Бјелајац, Жаклина, Спалевић, *Предмет кривичног дела фалсификовања исправе*, Право, теорија и пракса, Вол. 29, бр. 4-6, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2012, стр. 89-105.

Појам исправе одређен је у члану 112 тачка 26 Кривичног законика² Републике Србије:

„Исправа је сваки предмет који је подобан или одређен да служи као доказ какве чињенице која има вредност за правне односе, као и рачунарски податак“.

Исти члан у тачки 17 под рачунарским податком подразумева представљену информацију, знање, чињеницу, концепт или наредбу која се уноси, обрађује или памти, или је унета, обрађена или запамћена у рачунару и рачунарској мрежи.

На овај начин одређен је појам исправе у његовом најширем значењу.

За постојање исправе у ширем смислу захтева се испуњење два конститутивна услова: прво, да се ради о предмету који је по својој садржини такав да је подобан или одређен да служи као доказ какве чињенице и друго, да је та чињеница, која се тим предметом доказује, правно релевантна за неки правни однос.³

Овако одређен и схваћен појам исправе указује на то да се под исправом у ширем смислу подразумевају: ознака фабрике на неком предмету, серијски бројеви мотора и шасије моторног возила, камен који обележава међу, ознака експрописане површине, ознака путног појаса, ознака пружне површине поред железничког колосека, филмска или магнетофонска трака, касета компјутерске обраде података, касе – трака о наплаћеном дневном пазару, извештај са налазима, атест о испитивању материјала, ознаке о врсти и класи материјала, као и археолошки остаци насеља. Под исправом се подразумевају и многи други предмети који служе као доказ одређених правно релевантних чињеница у правном саобраћају, као што су и ознаке постављене од овлашћеног лица предузећа које газдује шумама, као знаци одобрене сече одређеног броја стабала, те ознаке граничне линије при разграничењу државних и приватних шума. Ти предмети су подобни или одређени на основу закона или другог прописа донетог на основу закона, да служе као доказ чињеница, које имају вредност за правне односе.⁴

Поред схватања појма исправе у ширем смислу, постоји и схватање о појму исправе у ужем смислу.

Исправа у ужем смислу је изјава воље или мисли неког лица о некој правно релевантној чињеници од значаја за правне односе која је дата у писменој форми. Дакле, да би се неки предмет сматрао исправом у ужем смислу, мора бити испуњено неколико услова:

1. неопходно је да се ради о писменој исправи којом се изражава воља издаваоца исправе и није од значаја на ком предмету је та писмена воља изражена;
2. писмена изјава садржана у исправи мора бити релевантна, тј. односити се на неку околност која је од значаја за правне односе, која је подобра да сама или повезана

² Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09 и 111/09 и 121/12

³ Зоран, Стојановић, Обрад, Перић, *Кривично право-посебни део*, Београд, 2007, стр. 299.

⁴ Драгољуб, Атанацковић, *Кривично право-посебни део*, Београд, 1985, стр. 561.

са другим чињеницама утиче на настанак, промену или престанак неког правног односа.

3. исправа је изјава мисли одређеног физичког или правног лица тј. из ње мора произилазити њен издавалац.⁵

У правној теорији постоје различите врсте исправе, а за потребе овог рада аутори ће направити краћи осврт на појам приватне, јавне и службене исправе јер оне имају највећи практичан значај за ова кривична дела.

Приватна исправа је свака она исправа која је издата од субјекта правних послова без учешћа, у њиховом издавању, органа друштвено-политичких заједница или предузећа и организација у вршењу јавних овлашћења.⁶

Појам приватне исправе, дакле, одређује се уопштено, управо њеним разграничењем од јавне исправе. Зато се под приватном исправом сматра свака она исправа која није јавна, као ни исправа која се по свом значају изједначава са јавном исправом, само у погледу кажњивости.

Под јавним исправама подразумевају се оне исправе које је у прописаном облику издао државни орган или установа у границама своје надлежности и исправе које је, у таквом облику, издала организација у пословима јавне службе који су јој законом поверени.⁷ Државни органи су скупштине друштвено-политичких заједница, извршни органи и органи управе скупштина друштвено-политичких заједница. Одређене послове државних органа, као јавна овлашћења, обављају у оквиру своје делатности и предузећа, као и друге организације и заједнице, као и физичка лица (јавни бележници) када је то одређено законом или на закону заснованој одлуци друштвено-политичке заједнице.

Службена исправа могла би се схватити као посебна врста јавне исправе која је сачињена од стране службеног или одговорног лица у писменој форми у вршењу његове службене дужности која може да послужи као доказ неке правно релевантне чињенице. Дакле, службена исправа је облик јавне исправе коју издаје службено лице како би њоме доказао неке чињенице у оквиру вршења службене дужности.⁸

У кривичноправној теорији постоје различита схватања о појму службене исправе, посебно о њеном односу према јавној исправи.

По једном мишљењу, појам службене исправе не може се изједначити са појмом јавне исправе, јер је свака јавна исправа и службена исправа, али свака службена исправа није јавна исправа. Према томе, појам службене исправе је шири од појма јавне исправе. Овакво мишљење заснивало се на ранијој судској пракси која је за службену исправу сматрала осим јавних и оне исправе које су

⁵ Љубиша, Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Савремена администрација, Београд, 2006. стр. 874.

⁶ Љубиша, Јовановић, *Кривично право-посебни део*, Београд, 1983, стр. 529.

⁷ Бора, Чејовић, Мирко, Кулић, *Кривично право*, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, 2014. стр. 542.

⁸ Наташа, Мрвић-Петровић, *Кривично право-посебни део*, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, Београд, 2010., 254.

у вршењу својих службених дужности издавали органи управљања у привредним и друштвеним организацијама ради потврђивања неке чињенице важне за имовинске односе, као и исправе издате од државних органа, установа и организација као доказ правилног вршења службе.⁹

По другом мишљењу, сужава се појам службене исправе у односу на појам јавне исправе тако што је свака службена исправа и јавна исправа, али свака јавна исправа није нужно и службена исправа. Самим тим, сматра се да је службена исправа само један посебан облик јавне исправе. Тиме се дефинише појам службене исправе као писмене исправе службеног лица у вршењу службене дужности која може да послужи као доказ неке правно важне чињенице.¹⁰

Материјално и интелектуално фалсификовање исправе

За нормално и законито одвијање правног саобраћаја полази се од претпоставке да су исправе које се употребљавају истините по свом пореклу и по садржини. Претпоставка истинитости односи се не само на издаваоца већ и на садржину исправе. Због тога се правни саобраћај заснива на поверењу о истинитости исправе. Проверавање истинитости сваке исправе употребљене у правном саобраћају проузроковало би његово паралисање, односно одлагање благовременог закључивања правних послова и остваривања одређених права предвиђених законом. Стога, издавалац исправе својом одговорношћу обезбеђује њену истинитост. Поверење у истинитост исправе од посебног је значаја за исправе које издају државни или други органи, установе или предузећа која врше јавна овлашћења. Држава ауторитетом правног поретка обезбеђује истинитост исправе, посебно исправе које издају службена лица у вршењу своје дужности.

Због значаја који правни саобраћај има за чланове друштвене заједнице и друштво у целини, угрожавање његовог одвијања је друштвено опасно и мора се сузбијати. Угрожавање правног саобраћаја врши се сачињавањем, преиначењем и прибављањем у намери употребе или употребом фалсификованих исправа, тј. исправа које су лажне у погледу означеног издаваоца или у односу на садржину или и по једном и по другом елементу.

Исправе се могу фалсификовати на разне начине. У кривичноправној теорији разликују се материјално од интелектуално фалсификовање.

Исправа је лажна по пореклу и представља материјални фалсификат када је лажно назначено лице као њен издавалац.

Исправа која није лажна у материјалном смислу јер је њен издавалац истинито означен на исправу, али је неистинита њена садржина, представља интелектуални фалсификат. Неуношење у исправу важних података од стране овлашћеног издаваоца такође представља облик интелектуалног фалсификовања.

⁹ Група аутора, *Коментар Кривичног закона СФРЈ*, Београд, 1978, стр. 403.

¹⁰ Љубиша, Лазаревић, оп. цит. стр. 885.

Основни и тежи облик кривичног дела фалсификовања исправа који је дефинисан у чл. 355 Кривичног законика Републике Србије представља случајеве материјалног фалсификовања.

У члану 356 Кривичног законика Републике Србије предвиђени су посебни случајеви фалсификовања исправа, од којих су нека дела материјално фалсификовање, а нека интелектуално фалсификовање (дело које је описано у чл. 356 ст. 1 тач. 2 јесте облик интелектуалног фалсификовања).

Навођење на оверавање неистинитог садржаја као кривично дело из чл. 358 Кривичног законика Републике Србије и фалсификовање службене исправе из чл. 357 Кривичног законика Републике Србије такође представљају случајеве интелектуалног фалсификовања.

Не постоје практичне разлике између материјалног и интелектуалног фалсификовања које би резултирале различитим кривичноправним третманом једне или друге врсте фалсификованих исправа. Зато ни Кривични законик не прави изричиту разлику између појмова материјалног и интелектуалног фалсификовања. То су појмови које је изградила кривичноправна теорија и судска пракса у свакодневном животу.

Кривично дело фалсификовања исправа и нова техничко - технолошка достигнућа

Предности које је донео техничко-технолошки развој и напредак крајем XX и почетком XXI века свакако да је оставио трага на све сегменте друштвеног живота. У том смислу предности нових начина техничко-технолошких унапређења заиста су велике а њихов ефекат се може сагледати и у контексту кривичних дела фалсификовања исправа.

Развитак науке, технике и технологије, као и примена науке, данас је несумњив и свакако ће ићи даље узлазном линијом. Законодавац је зато, под притиском овако великог, брзог и интензивног техничко-технолошког развоја, последњих година био присиљен да прошири појам исправе. У том смислу, под појмом исправе сматра се и рачунарски податак. Овим се јасно осликава веза између кривичних дела фалсификовања исправа и различитих техничко-технолошких достигнућа, а пре свега рачунара.

Дакле, рачунари и различита техничко-технолошка достигнућа могу се користити како за прављење тако и за преиначење различитих исправа са циљем фалсификовања истих. Такође, могуће је ући у компјутерски систем и сачинити неку исправу која има значај или вредност за правне односе, нпр. ако се убаце од стране одређеног лица погрешни подаци у компјутерски систем или се пак у систем убаци компјутерски вирус који може да утиче на садржину исправе која се сачињава на основу података добијених из компјутера.

Пример за то имамо у случаја у којем је НН лице, са оптичког диска покренуло програм који је омогућио да се заобиђе информациони систем кладионице, да се изврши модификација кладионичарског тикета који се већ налазе

у бази, те да се на њих потом унесу резултати већ одигране утакмице са већ познатим исходом. На тај начин направљена су два добитна тикета тако што је измењен садржај постојећих тикета у бази података кладионице, и на њих су унети подаци у виду познатих исхода, већ одиграних утакмица. Тикети су након тога отштампани и предати окривљеном. На тај начин окривљеном је стављено на терет да је набавио лажне исправе ради употребе.¹¹ Ово је један од бројних примера код којих ће се и у будућности користити рачунари и остала техничка средства за извршење кривичних дела фалсификовања исправа. Јер јасно је да рачунари и информационе технологије представљају свакодневницу великог броја људи, а да друштво све више иде ка општој информатизацији. Управо у томе се крију могућности за различите видове злоупотреба са циљем фалсификовања исправа, који ће у будућности, све више доћи до изражаја.

Такође, важно је напоменути да кривична дела фалсификовања исправа често бивају повезана и у стицају¹² са другим кривичним делима, код којих се различити видови фалсификовања исправа јављају као припремене радње, или радње којима се настоји прикрити неко друго кривично дело. Ово јасно упућује на закључак да се ради о веома опасном виду криминалитета којем различита техничко-технолошка достигнућа погодују, јер са једне стране знатно олакшавају извршење кривичног дела, док са друге стране, откривање бива све теже јер су фалсификати све квалитетнији и бољи.

Закључак

При ступању у разноврсне правне односе употребљавају се исправе као доказ важних чињеница. Код правних односа, у које ступа индивидуално одређени или неодређени број лица, употребом исправа, полази се од поверења у истинитост порекла и садржине исправа, као средстава којима се одвија правни саобраћај. Правни поредак преко органа државне власти обезбеђује поверење и штити истинитост порекла и садржине исправа као средстава за одвијање правног саобраћаја у земљи и иностранству.

Дакле, значај и улога исправа у одвијању правног саобраћаја у земљи и иностранству огледа се у важности њихове истинитости, порекла и садржине, као доказа важних чињеница за правне односе. Исправе и њихова употреба у правном саобраћају штите се одређивањем кривичних дела фалсификовања исправа и прописивањем казни за њихово извршење.

Јасно је да су развојем културе и писмености створени услови за већу употребу исправа у правном саобраћају. То је имало за последицу повећану појаву и опасност од употребе фалсификата у одвијању правног саобраћаја.

¹¹ Бранко, Стаменковић, *at. al.* (2014). *Високотехнолошки криминал-практични водич кроз савремено кривично право и примјере из праксе*, ОЕБС мисија у Црној Гори, Подгорица, стр. 125.

¹² Милован, Комненић, Жељко, Бјелајац, Жаклина, Спалевих, *Стицај између облика извршења кривичног дела фалсификовања исправе и однос кривичног дела фалсификовања исправе са другим кривичним делима*, Право теорија и пракса, Вол. 29, Бр. 7-9, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, 2012, стр. 99-114.

У том смислу, имајући у виду све већи значај исправа и широк круг могућих издавалаца истих, као и савремена достигнућа која омогућавају широке облике и видове угрожавања и напада на многе друштвене вредности, опасност од фалсификовања исправа ће још више доћи до изражаја. Такође, имајући у виду да ово кривично дело често представља и припремну радњу за извршење неког другог кривичног дела (преваре, проневере и сл.), или радњу којом се настоји прикрити неко друго кривично дело, намеће се закључак да се ради о веома опасном виду криминалитета којим се пре свега угрожава правни саобраћај, а онда и остале друштвене вредности.

Литература:

1. Atanacković, Dragoljub, *Krivično pravo-posebni deo*, Beograd, 1985, str. 561.
2. Grupa autora, *Komentar Krivičnog zakona SFRJ*, Beograd, 1978, str. 403.
3. Jovanović, Ljubiša, *Krivično pravo-posebni deo*, Beograd, 1983, str. 529.
4. Komnenić, Milovan, Bjelajac, Željko, Spalević, Žaklina, *Predmet krivičnog dela falsifikovanja isprave*, Pravo, teorija i praksa, Vol. 29, br. 4-6, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2012, str. 89-105.
5. Komnenić, Milovan, Bjelajac, Željko, Spalević, Žaklina, *Sticaj između oblika izvršenja krivičnog dela falsifikovanja isprave i odnos krivičnog dela falsifikovanja isprave sa drugim krivičnim delima*, Pravo teorija i praksa, Vol. 29, Br. 7-9, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Novi Sad, 2012, str. 99-114.
6. Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05 – ispr., 107/05 – ispr., 72/09 i 111/09 i 121/12
7. Lazarević, Ljubiša, *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije*, Savremena administracija, Beograd, 2006. str. 874.
8. Mrvić-Petrović, Nataša, *Krivično pravo-posebni deo*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 2010., 254.
9. Stamenković, Branko, *at. al.* (2014). *Visokotehnološki kriminal-praktični vodič kroz savremeno krivično pravo i primjere iz prakse*, OEBS misija u Crnoj Gori, Podgorica, str. 125.
10. Stojanović, Zoran, Perić, Obrad, *Krivično pravo-posebni deo*, Beograd, 2007, str. 299.
11. Čejović, Bora, Kulić, Mirko, *Krivično pravo*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Novi Sad, 2014. str. 542.

CRIMINAL OFFENCES FORGING DOCUMENT IN THE LIGHT OF MODERN TECHNICAL AND TECHNOLOGICAL ACHIEVEMENTS

Summary: Criminal offences against legal traffic are protecting veracity of legal acts, primarily documents, which perform transactions in the legal traffic between physical and legal entities. For normal and lawful conduct of legal traffic comes from the assumption that the documents that are used are true by their origin and content. The assumption of the truth-

fulness, doesn't only refer to the issuer, but as well to the content of the document. That is why the legal traffic is based on the trust about truthfulness documents.

Keeping in mind the importance which the legal traffic has for the members of the community and the society as a whole, jeopardising its unfolding is socially dangerous and must be combated. Jeopardising legal traffic is done by compiling, reforming and obtaining, in intent to use or using fake documents. Consequently, as we live in a time of constant technical and technological progress, in one hand the different products of these achievements in modern society are considered documents (different computer informations) , while on the other hand scientific technological achievements open new possibilities for different types of forging documents. Therefore, authors in this work will process of forging documents and new technical and technological achievements in modern society.

Key words: legal traffic, forging, documents, technical and technological improvements